

ZBIRALCI IN SKRBNIKI KULTURNE DEDIŠČINE MED ALPAMI IN KRASOM – PROJEKT ZBORZBIRK

ŠPELA LEDINEK LOZEJ

Dr. etnoloških znanosti ter prof. umetnostne zgodovine

Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU

spela.ledinek@zrc-sazu.si

Pri projektu ZBORZBIRK – Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom, sofinanciranem iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in iz nacionalnih sredstev, sodelujejo poleg vodilnega partnerja, Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU (Raziskovalna postaja Nova Gorica), še dve izobraževalno-raziskovalni ustanovi (Univerza v Vidmu in Inštitut za slovensko kulturo iz Špetra), dva muzeja (Goriški muzej Kromberk – Nova Gorica in Gornjesavski muzej Jesenice) ter šest lokalnih skupnosti (občine Bardo, Podbonesec in Tipana na italijanski in občine Brda, Kanal ob Soči in Kobarid na slovenski strani). Projekt je namenjen ovrednotenju, tj. evidentiranju, popisu, ureditvi, predstavitvi in promociji (predvsem etnološko pričevalnih) krajevnih zbirk kulturne dediščine na obmejnem območju med Alpami in Krasom: v Kanalski dolini, Režiji, Terskih in Nadiških dolinah na italijanski ter v Gornjesavski dolini, Breginju, na Kobariškem, Kambreškem, v Ligu, Spodnjem Posočju in v Brdih na slovenski strani. Krajevne zbirke kulturne dediščine so bile popisane ter širši javnosti predstavljene v vodniku, na zgibankah in na spletišču (<http://zborzbirk.zrc-sazu.si>) ter tako skupaj s pripovedmi, videoposnetki ter strokovno etnološko in dialektološko predstavitevijo območja postavljene v družbeno-zgodovinsko sobesedilo pestrega in raznovrstnega obmejnega območja. Poleg muzeoloških in raziskovalnih nalog so bili za izbrane zbirke urejeni razstavniki prostori ter informacijske točke (Ravnik 2013: 102; Ledinek Lozej 2014).

V prispevku so predstavljeni zbiralci, lastniki, skrbniki oziroma upravitelji, ki so zaznali vrednost upredmetenih prežitkov preteklega

življenja in bili ključni za ohranitev bogate kulturne dediščine. Od štiriintridesetih v projekt vključenih krajevnih zbirk jih je kar enaindvajset zasebnih, vzpostavljenih povčini z zbirateljsko dejavnostjo posameznikov ali pa pridobljenih kot zapuščina. Zagnani in ozaveščeni posamezniki so imeli pomembno vlogo tudi v tistih zbirkah, ki so v lasti in upravljanju društev ali lokalne skupnosti.

Na zahodnem robu projektne območja, v Terskih dolinah je v nekdanji vaški mlekarni sedež Etnografskega muzeja Bardo. Muzej je bil ustanovljen leta 1973 na pobudo Centra za kulturne raziskave Bardo, predvsem pa njihovega ustanovitvenega člana **Viljema Černa**. Danes se zbirateljska in muzeološka prizadevanja v Bardu nadaljujejo tudi zaradi njegovega naslednika **Igorja Černa**.

V bližnji Karnajski dolini sta dve zbirki, in sicer občinska zbirka Pričevanja kmečke kulture v Tipani, ki hrani prek dvesto predmetov, ki jih je zbral **Giuseppe Carloni**, občini pa podaril njegov sin **Ivano Carloni**. V istoimenski zbirki v Prosnidu je v župnišču mogoče videti različne predmete iz preteklega življenja, ki jih je v okoliških krajih zbral **Alan Cecutti**, ter črno kuhinjo z le rahlo dvignjenim in zamejenim ognjiščem.

V Režiji sta dve muzejski zbirki. Muzej brusarjev na Solbici pod okriljem društva CAMA (Comitato Associativo Monumento all'Arrotino) in muzej zagnanega **Giovannija Negra**, ki hrani in razstavlja brusarško orodje. Muzej rezijanskih ljudi, ki ga upravlja Kulturno društvo Muzej rezijanskih ljudi ob prizadevanjih **Luigie Negro**, **Sandra Quaglia** in drugih posameznikov, hrani bogato gradivo o preteklem načinu življenja v Režiji.

Ivan Šavli (30. 11. 1932 – 4. 8. 2014), foto: Špela Ledinek Lozej.

Številne in raznolike so tudi zbirke v Nadiških dolinah. V najvišje ležeči beneški vasi, v Čarnem Varhu je Muzej blumarjev in vasi. Poleg oprave krajevnega pustnega lika – blumarja so v zbirki še številni predmeti iz vsakdanjega življenja, ki jih je zbral **Graziano Specogna**, veliko pa jih je muzeju podarila družina **Giuseppeja Specogne**. Pustni liki iz Nadiških dolin so predstavljeni tudi v občinski zbirki Rakarjev hram v Bijačah. Poleg pustov je v Bijačah na ogled še rekonstruirana mizarska delavnica **Angela Medveša – Birba** ter izdelki **Liugija Pullerja**. Pod Matajurjem, v Mašerah je ohranjena kovačija **Micheleja** in **Simoneja Dusa**, ki sta jo njuna dediča, **Valentino** in **Damiano Dus** ohranila takšno, kot je bila v petdesetih letih 20. stol. V Gorcovi hiši pa je pod okriljem Inštituta za slovensko kulturo, predvsem pa ob prizadevanjih **Luise Battistig** vzpostavljen Muzej varha Matajurja. Ob prizadevanjih **Fabia Trinca** je v bližnjem Centru Vrtača pri Tarčmunu zbirka, ki je posvečena izdelovanju in različnim vrstam grabelj. V Trinku je v nekdanji osnovni šoli na pobudo društva Pro Drenchia nastala zbirka s predmeti, ki pričajo o preteklem načinu življenja, kot tudi predmeti, dokumenti in fotografije iz prve svetovne vojne. Društvo Kobilja glava iz bližnje Dreke pa hrani zanimivo in raznoliko zbirko podob. V občini Srednje je v Gnidovici bogata zbirka etnološko pričevalnih predmetov

zbiratelja **Elia Qualizze – Kaluta**, v Gorenjem Tarbilju pa je Zgodovinski muzej Balus zbiratelja **Mattea Balusa**, v katerem so v prvi vrsti predmeti in dokumenti o prvi svetovni vojni v Nadiških dolinah. V Zbirki **Marine Cernetig** je ta ohranila predmete in dokumente iz porušene Kravarščakove hiše iz Petjaga. V Čedadu pa ima **Oddo Lessizza** zbirko s prek dvesto različnimi likalniki. V Vidmu je Zbirka **Riccarda Ruttarja**, v kateri je zanimivo mizarsko in sodarsko orodje iz različnih krajev Nadiških dolin.

Na severnem delu projektnega območja, v Kanalski dolini je pod okriljem Slovenskega kulturnega središča Planika vzpostavljena zbirka Glasovi Kanalske doline, virtualni prikaz oblačilne kulture območja. Na Belopeški ravnini je zbirka družine Jelen, imenovana po ledinskem imenu V Vidrijah. V bližnjih Ratečah je v Kajžnkovi hiši občinski Muzej Rateče z etnološko zbirko, ki obsega opremo črne kuhinje ter razstavo o rateški noši, v hrambi pa imajo tudi Jervahovo mizarsko zbirko iz sosednje hiše, ki je v lasti **Jožeta Mertlja**.

V Breginju je družinska muzejska zbirka Mazora Breginj, ki obsega več kot pet tisoč kosov raznovrstnega gradiva. Kosom hišne opreme, orodju, oblačilom se pridružujejo tudi zapisi izginjajočih narečnih besed, receptov breginjskih jedi ter pripovedi. V muzejski zbirki Stol 1915–1917

Pavle Levpušček (29. 6. 1927 – 5. 6. 2014), foto: Špela Ledinek Lozej.

zbiratelj **Zdravko Marcola** hrani predmete, povezane s prvo svetovno vojno, pa tudi kmečko, čevljarsko in mizarско orodje. V bližnjem Kobariidu je muzejska zbirka Poti umika pri Kobaridu. Ustanovitelj zbirke **Ivo Krajnik** starejši je bil med prvimi zbiralci ostalin prve svetovne vojne na Kobariškem, zbrano gradivo je po njegovi smrti prevzel in razstavil njegov sin **Ivo Krajnik** mlajši. V Lukčevi hiši na Kambreškem, v kateri je bila nekdanj trgovina in gostilna, živi zbiralka in skrbnica **Jožica Strgar**, ki je stavbo preuredila v muzej, kjer je poleg raznovrstnih predmetov mogoče videti tudi visoko kamnito ognjišče, ognjiščno opremo ter krušno peč. Prav tako na Kanalskem Kolovratu je v Melinkih Etnološko-rezbarska zbirka **Franca Jerončiča**, v kateri so poleg etnološko pričevalnih predmetov še Jerončičevi rezbarski izdelki.

V Ročinju, v stavbi, ki jo je lastnik **Andrej Ipavec** podedoval od svojih prednikov, je zbirka Črna kuhinja pri Čuoljevih. Prav tako v Ročinju je Zbirka cerkvenih podob zbirateljice **Marije Čargo**, ki obsega prek 17.000 tematsko urejenih podob. Manj obsežna, a etnološko nič manj pričevalna je Zbirka razglednic Kanalskega **Branka Drekonje** iz Morskega. Predmete iz prve svetovne vojne hranita **Jože Gorjanc** iz Rodeža in **Zoran Šuligoj** iz Deskel. Slednji je del svoje zbirke razstavil v informacijski točki projekta na žele-

zniški postaji v Kanalu. V Brdih, na južnem obrobju projektne območja pa je Etnološka zbirka družine **Darinke Sirk**, in sicer v kolonski hiši na Furlanišču v bližini vasi Breg pri Krasnem.¹

Prispevek sklepam z orisom poti zbirateljev, ki sta preminula letošnje poletje, **Pavla Levpuščka** in **Ivana Šavlija**. Pavle Levpušček (r. 29. 6. 1927 v Levpi – u. 5. 6. 2014 v Šempetru), lastnik in skrbnik Jugove zbirke, je bil eden prvih zbiralcev na Kanalskem. Predmete je zbiral zaradi osebnega veselja in zanimanja in za zbirateljstvo je navdušil marsikoga. Najprej je zbiral znamke, denar in predmete iz prve svetovne vojne. Najbolj ponosen je bil na pet različnih vojaških uniform. Zaradi zbiralcev iz Italije, ki so hodili od hiše do hiše in za drobiž kupovali stare predmete, je pričel tudi sam zbirati predmete iz preteklega vsakdana. Nekdanje gospodarsko poslopje je preuredil v razstavni in družabni prostor z rekonstrukcijo odprtega ognjišča, kjer je ob hudomušnem pripovedovanju gostil in sprejemal obiskovalce in znance.² Prav tako je bil med prvimi zbiratelji na Kobariškem Ivan Šavli – Jaklčev (r. 30. 11. 1932 v Idrskem – u. 4. 8. 2014 v Idrskem), lastnik in

1 Podrobnejšo predstavitev zbirk in zbirateljev prim. <http://zborzbirk.zrc-sazu.si/sl-si/zbirke/seznam.aspx>.

2 Podrobneje prim. Božič (2014), Mauri (2014) in Rijavec (2014).

skrbnik Muzejske zbirke Posočje 1915–1917 v Idrskem. Njegova zbirateljska pot se je začela v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je v kotu domačega skednja odkril železno avstrijsko peč. Radovednost in raziskovalna žilica sta ga nato vodila do vedno novih odkritij in zbirka predmetov, ki so danes razstavljeni v gospodarskem poslopju, se je iz leta v leto večala. Sprva je zbiral ostaline iz prve svetovne vojne, kasneje se je posvetil še zbiranju etnološko pričevalnih predmetov. Posvečal se je tudi zapisovanju zgodb in zgodovine domače vasi in je tudi avtor spomenika koscem in grabljicam nad vasjo Idrsko.³

Pavle Levpušček in Ivan Šavli sta s svojim vizionarstvom, zagnanostjo, vsestranskostjo, hudomušnostjo in dobro voljo za zbirateljstvo navdušila svoji družini, predvsem vnuka, **Martina Levpuščka** in **Matica Volariča**, ki sta prevzela skrbništvo nad zbirkama ter nadaljujeta s skrbjo dedov za dediščino.

VIRI IN LITERATURA

- Božič, A. 2014: Pavle Jugov: Dva spomina na Pavleta Levpuščka, rojenega v Levpi 29. 6. 1927, umrlega v šempetrski bolnišnici 5. 6. 2014, <http://www.mojaobcina.si/kanal-ob-soci/novice/skrita/trije-spomini-na-pavleta-levpuscka-rojen-v-levpi-29-6-1927-umrl-v-sempetrski-bolnisnici-5-6-2014.html>.
- Kofol, K. 2014: *Posočje 1915–1917*. Ljubljana, Nova Gorica: ZRC SAZU.
- Ledinek Lozej, Š. 2014: Dokumentacija kulturne dediščine v projektu ZBORZBIRK: Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom. *Glasnik SED* 54/1–2: 66–70.
- Likar, Z. 2006: Postavili spomenik koscem in grabljicam. *EPIcenter: Glasilo Posoškega razvojnega centra* 7/8: 11–12.
- Mauri, Š. 2014: In memoriam Pavel Levpušček, <http://www.mojaobcina.si/kanal-ob-soci/novice/skrita/in-memorial-pavel-levpuscek.html>.
- Ravnik, M. 2012: Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom: Evropski projekt ZBORZBIRK. *Trinkov koledar za Beneške Slovene za leto 2013*: 101–103.
- Rijavec, T. 2014: *Jugova zbirka = Collezione Jug*. Ljubljana, Nova Gorica: ZRC SAZU.
- Volarič, M. 2014: *Zasebne vojaške zbirke na Kobarškem: Primer ohranjanja vojaške in kulturne dediščine ter spomina na 1. svetovno vojno*. Koper: Diplomsko delo na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem.
- Zborzbirk 2014: <http://zborzbirk.zrc-sazu.si/sl-si/zbirke/seznam.aspx>.

3 Podrobneje prim. Likar (2006), Kofol (2014), Volarič (2014).